

Metafizika horizonta kao metafizika bitka

Recepcija Emericha Coretha u Hrvatskoj

Ivan Šestak*

Sažetak

Članak želi upoznati hrvatsku filozofsku javnost s nedavno preminulim glasovitim filozofom Emerichom Corethom (1919–2006), inače veoma značajnom osobom austrijskoga kulturnog života. Osim svoje dugogodišnje akademske djelatnosti, obnašao je čak u dva navrata službu rektora Sveučilišta u Innsbrucku. Prilog nastoji ukazati na etiologiju Corethove misli. Ovaj je filozof naime na poticaj J. Maréchala, klasičnoga njemačkog idealizma te Kanta i Heideggera razvio temeljne misli klasične metafizike, koje su poglavito značajne za osvjetljavanje tematike filozofske antropologije. Autor je osim toga nastojao ukazati na pilastre Corethove misli, analizirajući neke njegove članke objavljene u nas, a tu je analizu proširio i na temeljne stavove iz njegovih poznatih djela.

Ključne riječi: Emerich Coreth, metafizika, filozofska antropologija, recepcija u Hrvatskoj.

Uvod

1. rujna 2006. preminuo je u Innsbrucku u 87. godini austrijski isusovac, glasoviti filozof Emerich Coreth. Njegovo ime nije zapisano zlatnim slovima samo u javnom kulturnom i crkvenom životu Austrije nego i u njegovim priznatim filozofskim djelima i u svijetu filozofijske znanosti. Premda na hrvatskom jeziku nemamo prevedeno nijedno njegovo sustavno djelo, to ipak ne znači da je njegova misao u nas posve nepoznata. Ovaj članak želi upoznati našu filozofsku javnost s Corethovim životom i djelovanjem, kao i njegovim filozofskim sustavom, koji se nazrijeva i u nekoliko objavljenih članaka u našoj periodici. Osnovnu skicu toga sustava, kao i njegove primjene, nastojat ćemo popuniti referencijama iz njegovih glavnih djela.

1. Život i djelovanje

Emerich Coreth se rodio u mjestu Raabsu a. d. Thaya 10. kolovoza 1919, a odrastao u Beču. U Red Družbe Isusove stupio je nakon mature, godine 1937.

* Doc. dr. sc. Ivan Šestak, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb.

Studij filozofije u isusovačkom Berchmanskollegu u Pullachu kod Münchena (1939/1941–1944) bio je za Corethovo filozofsko usmjerenje od odlučujućeg značenja. Tamo je naime došao u doticaj s mišlju belgijskoga isusovca J. Maréchala (1878–1944), o kojemu je napisao i svoj licencijatski rad pod naslovom »Das dynamische Apriori bei J. Maréchal«. Corethov će kasniji filozofski put prilično odrediti i njegovi tamošnji profesori i plodni pisci J. de Vries (1989–1989) te J. B. Lotz (1903–1992). U Pullachu se susreo i s Karlom Rahnerom (1904–1984), od kojega su mu također dolazili filozofski poticaji, osobito po njegovu djelu *Hörer des Wortes*. S Karlom Rahnerom će kasnije, nakon 1950, biti niz godina kolega–profesor i sugovornik u Innsbrucku. Profesori iz Pullacha, Maréchal te Rahnerova filozofska misao iz spomenutoga djela postat će mu duhovnom pozadinom, na kojoj će se kasnije još suočiti s njemačkim idealizmom — Hegelom, Fichteom i Schellingom — te Kantom i Heideggerom.

Coreth je svoj teološki studij na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Innsbrucku okrunio doktoratom godine 1948. Naslov je disertacije glasio »Zu Anfängen der Aufklärungstheologie in Innsbruck 1773–1783«. Potom odlazi na daljnji dvogodišnji doktorski studij filozofije na Papinsko sveučilište Gregorijana u Rimu, koji završava disertacijom »Das dialektische Sein in Hegels Logik«. Po povratku u Innsbruck odmah je imenovan docentom, a već 1955. i ordinariusom za kršćansku filozofiju na Katoličkom teološkom fakultetu Sveučilišta Leopold–Franzen u Innsbrucku, gdje je predavao sve do umirovljenja 1989. godine. I kao »profesor emeritus« još je niz godina aktivno djelovao kao rado slušani predavač, poticajan voditelj seminara i doktorskih disertacija te, naravno, neobično plodan pisac! A pisao je rado i velikom lakoćom. Tako je u jednoj prigodi izjavio da je svoje djelo *Metaphysik* napisao u tri mjeseca! Njegovi su ga nekadašnji doktoranti iz čitavoga svijeta — od Meksika do Indije i Koreje — kao uglednoga gosta–profesora pozivali u svoje zemlje na učilišta gdje su predavali i gdje je bio veoma rado slušan.

U svojem akademskom i redovničkom životu Coreth je vršio mnoge odgovorne dužnosti. Osim višegodišnje službe predstojnika Instituta za kršćansku filozofiju čak je u dva navrata (1957/58. i 1968/69) vršio službu dekana Teološkoga fakulteta, čiju su slavu širom svijeta pronosili profesori i plodni pisci: Josef Andreas Jungmann (1889–1975), Hugo Rahner (1900–1968)¹ te njegov već spomenuti brat Karl. Njihov je znanstveni rad Coreth kao mladi kolega, kako to saznajemo iz njegova spisa o povijesti fakulteta, neobično cijenio.² Coreth je u toj knjižici nabrojio i sve svoje službe i objavljene spise, ali se o svome radu nije vrijednosno izražavao. Bio je naime neobično skroman čovjek. U svakom slučaju, Emerich Coreth je zajedno sa spomenutim profesorima, kao i nekim drugima, primjerice Walterom Kernom (1922–2007)³, jednostavno dao pečat Teološkom fakultetu u Innsbrucku.

1 Teološki fakultet Sveučilišta u Innsbrucku na dostojan se način prisjetio svoga dugogodišnjeg profesora i istaknutoga znanstvenika, posvetivši mu čitav broj časopisa koji izdaje: usp. *Zeitschrift für katholische Theologie* (122) 2 (2002).

2 Usp. E. Coreth, *Die Theologische Fakultät Innsbruck. Ihre Geschichte und wissenschaftliche Arbeit von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Innsbruck 1995, 121–122.

3 Walteru Kernu je bio također posvećen čitav broj već spomenutoga renomiranog innsbruškog teološkog časopisa *Zeitschrift für katholische Theologie* (121) 1 (2002). U njemu se nalazi zapaženi članak

Josef Niewiadomski, dekan Teološkoga fakulteta, u svom je govoru na sprovodu u kripti isusovačke kolegijske crkve 14. rujna 2006. istaknuo tri stvari koje su sve vrijeme provedeno na fakultetu krasile Coretha: izvanredno je cijenio znanstveni rad svoje redovničke subraće profesora, potom je bio uvjeren u osobitu vrijednost upravo isusovačkoga vođenja fakulteta te naposljetku veliki optimizam.⁴ Kad je riječ o Corethovoj prisutnosti na fakultetu, onda se nikako ne može zaobići njegov profesorski rad. A predavao je neobično rado. I kad je vršio službu provincijala Austrijske provincije Družbe Isusove, nije se rastajao od profesorske katedre! S nje je znao, gotovo nikada ne ustajući, na vrlo jasan i jednostavan način tumačiti i najteže filozofske probleme. Da, jasnoća i jednostavnost bile su njegove najbolje vrline, koje je nastojao prenijeti i svojim studentima, osobito doktorantima. Kao predavač znao je također preko formalnih uvida na sugestivan način posredovati i egzistencijalne sadržaje važne za životnu orijentaciju svojih slušatelja.

Emerich Coreth je uspio pored svih svojih dužnosti i mnogih predavanja napisati veoma važna djela, koja će imati povijesno značenje. Tu je naravno na prvome mjestu njegova metafizika: *Metaphysik. Eine methodisch-systematische Grundlegung*, koja je prvi put tiskana 1961, a svoje posljednje, treće izdanje doživjela 1980. godine. Od ostalih Corethovih važnih sustavnih djela neka budu još spomenuta barem dva: *Grundfragen der Hermeneutik. Ein philosophischer Beitrag* (1969) kao i *Was ist der Mensch? Grundzüge einer philosophischen Anthropologie* (prvi put tiskano 1971). Da je ovo zaista vrijedno djelo, pokazuje i činjenica da je prevedeno na španjolski, portugalski, talijanski, češki i korejski jezik! Coreth je osim toga posjedovao izvrstan povijesni pregled filozofske misli i problematike. Tome zasigurno treba zahvaliti što mu je povjereno uređivanje djela u tri sveska *Christliche Philosophie des 19. und 20. Jahrhunderts* (sv. 1: *Neue Ansätze im 19. Jahrhundert*, 1987; sv. 2: *Rückgriffe auf scholastisches Erbe*, 1988; sv. 3: *Moderne Strömungen im 20. Jahrhundert*, 1990).⁵ Coreth je zajedno s još nekim isusovcima autor vrlo traženih udžbenika za neka razdoblja povijesti filozofije.⁶

Emerich Coreth je bio također u dva navrata rektor Innsbruškoga sveučilišta. Kao »rector magnificus« u svom prvom mandatu (1969/1970) organizirao je neza-

nak Kernova dobrog poznavatelja i prijatelja, inače sadašnjega zamjenika glavnog urednika uglednoga isusovačkog časopisa iz Münchena *Stimmen der Zeit* A. R. Battlogg: Theologischer Grundkurs. Walter Kerns »Einführung in das Heilsmysterium« (3–17).

- 4 Usp. J. Niewiadomski, Aus einem Guss — In Memoriam Emerich Coreth SJ. Ansprache des Dekans beim Begräbnis von em. Univ.-Prof. DDr. Emerich Coreth SJ am 12. September 2006 in der Jesuitenkirche in Innsbruck (<http://theol.uibk.ac.at/leseraum/fak/655.html>).
- 5 Corethovu bibliografiju (1946–1988) povodom sedamdesetog rođendana izradio je njegov dugogodišnji asistent Siegfried Battisti u prigodničarskom izdanju: *Sinn gestalten. Festschrift für Emerich Coreth zum 70. Geburtstag*, Tyrolia, Innsbruck 1989, 389–408. Ovaj je popis nadopunjen i povodom Corethova osamdesetog rođendana prigodnim izdanjem profesora Christiana Kanziana: *Coreth Emerich: Beiträge zur Christlichen Philosophie*, Tyrolia-Verlag, Innsbruck–Wien, 1999, 409–415.
- 6 Usporedi: E. Coreth/H. Schöndorf, *Philosophie des 17. und 18. Jahrhunderts*, Grundkurs Philosophie, Band 8, Stuttgart, ²1990; E. Coreth/P. Ehlen/J. Schmidt, *Philosophie des 19. Jahrhunderts*, Band 9, Stuttgart, ²1989; E. Coreth/P. Ehlen/G. Haeffner/F. Ricken, *Philosophie des 20. Jahrhunderts*, Grundkurs Philosophie, Band 10, Stuttgart, ²1993.

boravnu proslavu tristote godišnjice osnutka Innsbruškoga sveučilišta. Njegova naravna sposobnost pomirivanja suprotstavljenih gledišta pokazala se veoma traženom vrlinom u burnim studentskim previranjima krajem šezdesetih godina prošloga stoljeća, pa mu je na zahtjev studenata službeni izborni gremij produžio inače uobičajeni jednogodišnji rektorski mandat! Coreth je sudjelovao i u radu povjerenstva za pripremu važnog zakona za visoko školstvo (*Allgemeines Hochschulstudienengesetz*, 1966), kao i u Međunarodnom povjerenstvu za novo uređenje crkvenih studija (*Internationale Kommission zur kirchlichen Neuordnung von Studien*).

Coreth nije obnašao samo visoke, pa i najviše službe unutar austrijske akademske zajednice, nego i unutar svojega Reda. Vršio je naime službu rektora Isusovačkoga kolegija u Innsbrucku (1961–1967), kao i službu provincijala Austrijske provincije Družbe Isusove (1972–1977). Pored svih svojih profesorskih i upraviteljskih dužnosti uvijek je rado vršio i svoju svećeničku službu. Bio je veliki dušobrižnik. Njegovi spisi u odmakloj dobi sve su se više usredotočivali na pitanja o Bogu, teologiji i duhovnosti.

Život svakoga čovjeka, osobito onoga koji mnogo radi, koji vrši odgovorne dužnosti s kojima je uvijek posve naravno povezana i nužnost odlučivanja, donosi sa sobom napetosti koje nerijetko naruše zdravlje. Tako je Coreth pretrpio i moždani udar, koji ga je srećom i oslobodio nekih poslova, kako je to kasnije u šali znao reći. U razgovoru trojice vrlo bliskih Corethovih poznavatelja i suradnika, objavljenom povodom njegove smrti u Listu Teološkoga fakulteta u Innsbrucku, Roman Siebenrock, profesor dogmatske teologije, postavio je pitanje: »U čemu se temelji tako velik Corethov ugled?« Na pitanje je odgovorio B. Braun, Corethov dugogodišnji asistent: »U uspjeljoj svezi stvaralačkoga djelovanja u znanosti, izvanrednom učitelju, nosiocu odgovornosti, predstojniku Instituta, dekanu, rektoru, isusovačkom provincijalu, i u njegovom profesionalno–diplomatskom — katkada ponešto aristokratskom — nastupu, što ga je učinilo poklisarom u potrebama i željama Fakulteta. Osim toga, njegova se filozofija nikada nije gubila u suhoparnim formalizmima, nego se uvijek ravnala prema konkretnim problemima života.⁷

Corethu su za njegovo plodno dugogodišnje javno i znanstveno djelovanje dodijeljena mnoga priznanja, među ostalim i Ehrenzeichen für Verdienste um die Republik Österreich (1970), Ehrenzeichen des Landes Tirol (1972), Tiroler Landespreis für Wissenschaften (1993), Verdienstkreuz der Stadt Innsbruck (1980), a povodom svoga sedamdesetoga rođendana bio je nagrađen prestižnim priznanjem »Kardinal–Innitzer–Preis«, koje inače dodjeljuje Bečka nadbiskupija za kategorije životnoga djela, humanističkih i prirodnih znanosti te publicistike.⁸

7 In memoriam Emerich Coreth, Roman Siebenrock, Bernhard Braun und Heinrich Schmidinger im Gespräch, *Baustelle Theologie*, Fakultätszeitung der Katholisch–theologischen Fakultät der Universität Innsbruck, 9. Jg 2/06.

8 Za Corethovu biografiju usporedi: G. Leibold, Orientierung des Lebens an der Wahrheit. Pater Emerich Coreth SJ wurde 80 Jahre alt, *Baustelle Theologie, Fakultätszeitung der Katholisch–Theo-*

2. Corethova misao u Hrvatskoj

Coreth je u našoj leksičkoj i povijesno–filozofskoj građi jedva poznat. Jednom je natuknicom ipak ušao u Hrvatsku enciklopediju. Ona ga smješta unutar suvremene neoskolastičke filozofije te ukazuje na njegov jedinstveni Ansatz unutar nje: »Autor uspijeva na poticaj tomizma J. Maréchala, a u diskusiji sa Kantom, njemačkim idealizmom te Heideggerom kao i otvorenosti prema novim problemskim horizontima razložiti sadržaje klasične metafizike. U tom kontekstu jedinstveno mjesto u suvremenoj metafizičkoj misli zauzima transcendentalna refleksija s obzirom na fenomen čovjekovog traženja i postavljanja pitanja koja upućuje na bezgraničnost i bezuvjetnost Bitka u čijem se horizontu događa čovjekovo samoostvarenje koje istom u religioznom ponašanju dolazi do punine.«⁹ U nastavku su nabrojena neka njegova najznačajnija djela: *Metaphysik (Metafizika)*, Innsbruck 1961; *Grundfragen der Hermeneutik (Temeljna pitanja hermeneutike)*, Freiburg 1969; *Was ist der Mensch (Što je čovjek)*, Innsbruck 1973.

Emerich Coreth osjećao se vrlo blizak Hrvatskoj. Budući da je druga njegova ljubav bila povijest, veoma je dobro poznao naše međusobne povijesne, političke i kulturne veze. Osim toga, tu su bliskost podržavali i brojni studenti s crkvenih filozofsko–teoloških učilišta iz hrvatskoga nacionalnog korpusa, koji su šezdesetih godina prošloga stoljeća započeli odlaziti u inozemstvo te studirati filozofiju, odnosno teologiju u Innsbrucku. Neki od njih su pisali kod njega i svoje magistarske, odnosno doktorske radove, a danas na našim crkvenim učilištima predaju filozofiju. Njegova misao dakle nikako nije nepoznata u nas, premda — kao što je bilo rečeno — na hrvatskom jeziku nemamo prevedeno nijedno sustavno filozofsko djelo. Njegova su sustavna, jezgrovita i razumljiva djela bila, i još uvijek jesu, izvrsni orijentiri u materiji »philosophiae perennis« i povijesti filozofije.

Ivan Macan je u tri opširna nastavka u razdoblju od 1993. do 1995. u časopisu *Obnovljeni život* prikazao prva dva sveska djela pod naslovom *Christliche Philosophie im katholischen Denken des 19. und 20. Jahrhunderts*, čiji je jedan od urednika bio i E. Coreth.¹⁰ Budući da je istraživanje kršćanske filozofije u posljednje vrijeme bilo zanemareno, a ona je zaista imala vrsne eksponente u 19. i 20. stoljeću, Međunarodni istraživački centar za temeljna znanstvena pitanja iz Salzburga povjerio je obradbu ovoga razdoblja filozofske misli Institutu za kršćansku filozofiju Katoličkoga teološkoga fakulteta Sveučilišta u Innsbrucku, kojemu je pripadao i Coreth. Tako je nastao velebani sustavan prikaz ovoga razdoblja u tri sveska po

logischen Fakultät der Universität Innsbruck, 2. Jg/2, 1999, 1; L. Byoung Jun Park SJ, *Anthropologie und Ontologie. Ontologische Grundlegung der transzendenten-anthropologischen Philosophie bei Emerich Coreth*, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma 1999, 9–11; Ch. Kanzian, Vorwort des Herausgebers, *Emerich Coreth: Beiträge zur Christlichen Philosophie*, 7–9.

⁹ [I. Šestak], Coreth, Emerich, *Hrvatska enciklopedija*, sv. II, Zagreb, 2000.

¹⁰ Usp. Emerich Coreth SJ, Walter M. Neiddl und Georg Pfligersdorffer (Hg.), *Christliche Philosophie im katholischen Denken des 19. und 20. Jahrhunderts*, Graz; Wien; Köln: Styria, Bd. 1 1987, Bd. 2 1988, Bd. 3 1990.

gotovo osam stotina stranica! Ivan Macan navodi i glavni razlog za pisanje svoga prikaza: »Budući da je to vrlo vrijedno djelo, pravi rudnik mnogih informacija o ljudima koji su dva protekla stoljeća imali velik utjecaj na tijek filozofske i teološke misli unutar Katoličke Crkve, pa i na našu zemlju, smatrali smo prikladnim i potrebnim i našim čitateljima opširnije prikazati čitavo djelo.«¹¹ Macan će navesti i Corethovo opravdanje sintagme »kršćanska filozofija« koju nalazimo u prvom svesku, a o čemu se u to vrijeme i u nas relativno često raspravljalo. Ovako kaže Coreth: »Kršćanska je filozofija povijesna stvarnost. Može se postavljati pitanje u kojemu je smislu i kojim pravom ona moguća, na koje dobivamo različite odgovore. No nije upitno to da kršćanska filozofija kao duhovnopovijesna veličina doista postoji.«¹² Tek za orijentaciju namjerniku na ove retke, možemo spomenuti da je prvi svezak toga monumentalnog djela obradio katoličke filozofe 19. stoljeća koji se više nisu oslanjali na skolastiku, nego su, suočeni s Kantom i njemačkim idealizmom, nastojali kršćanskoj filozofiji dati nove temelje. Tu su filozofi poredani prema jezičnim područjima: njemačkom, francuskom, talijanskom, španjolskom i portugalskom te anglosaksonskom.¹³ U sljedećem godištu časopisa *Obnovljeni život* Macan je prikazao jedan dio drugoga sveska istoimenoga djela, u kojemu je riječ o oživljavanju skolastike u 19. stoljeću pod nazivom »neoskolastika«, čiji sadržaj autor veoma brižno obrađuje. Potom nudi panoramu glavnih predstavnika i njihovih najznačajnijih tema prema jezičnim područjima: talijanskom, njemačkom, francuskom i španjolskom. U poglavlju koje se bavi skolastikom u Istočnoj Europi, Joseph Hlebš iz Salzburga obradio je i hrvatsku filozofiju, spominjući njezina duhovna središta, ali i imena: Marko Marulić kao osnivač hrvatske filozofije, potom renesansni mislioci, zatim Ruđer Bošković. Od neoskolastika spominje Antu Petrića, Đuru Arnolda, Josipa Stadlera, Antuna Kržana i Antuna Bauera.¹⁴ I napokon, Macan je godine 1995. dovršio prikaz i preostalog dijela drugoga sveska, u kojemu je riječ o modernističkom i antimodernističkom pokretu, s predstavnicima u Francuskoj, Engleskoj i Italiji. Potom je pozornost poklonjena obnovi skolastike u Francuskoj, a osobito su brižnošću obrađeni J. Maréchal, predstavnici Maréchalove škole s francuskoga i njemačkoga govornog područja. Poznati francuski filozofi J. Maritain i E. Gilson dobili su također veoma mnogo prostora.¹⁵ Šteta što Macan nije dospio prikazati i treći dio ovoga opširnog i veoma in-

11 I. Macan, Kršćanska filozofija u katoličkom mišljenju 19. i 20. stoljeća (I), *Obnovljeni život* (48) 3/4 (1993) 325–326.

12 I. Macan, Kršćanska filozofija u katoličkom mišljenju 19. i 20. stoljeća (I), *Obnovljeni život* (48) 3/4 (1993) 326.

13 Usp. I. Macan, Kršćanska filozofija u katoličkom mišljenju 19. i 20. stoljeća (I), *Obnovljeni život* (48) 3/4 (1993) 325–346.

14 Usp. Ivan Macan, Kršćanska filozofija u katoličkoj misli 19. i 20. stoljeća (II) — prvi dio, *Obnovljeni život* (49) 2 (1994) 167–191.

15 Usp. Ivan Macan, Kršćanska filozofija u katoličkoj misli 19. i 20. stoljeća (II) — drugi dio, *Obnovljeni život* (50) 5 (1995) 501–524.

formativnog djela. Danas je to tim potrebnije što je njemački jezik, nažalost, sve manje dostupan čitateljstvu.

Coreth kao najkompetentniji tumač filozofskih pretpostavki teologije Karla Rahnera

U časopisu Hrvatskoga filozofskog društva *Filozofska istraživanja* Coreth je godine 1994. napisao članak povodom desete obljetnice smrti istaknutoga katoličkog teologa, isusovca Karla Rahnera (1904–1984), pod naslovom »Filozofijske osnove teologije Karla Rahnera«. ¹⁶ Učinio je to na zamolbu gospodina Željka Pavića, koji je članak i preveo. Odmah na početku Coreth je ustvrdio da je poznavanje Rahnerovih filozofskih pretpostavki upravo nužno za ispravno shvaćanje njegove teologije, kojom je on današnjemu čovjeku želio vjeru učiniti razumljivom i životnom. Coreth, Rahnerov mlađi kolega i sugovornik iz Innsbrucka, daje pravac za razumijevanje njegove misli, ističući tri spisa: »Ove filozofijske osnove njegove teologije najopipljivije su na početku i na kraju njegova rada, naime u ranim filozofijskim djelima *Geist in Welt* (1939), još više u *Hörer des Wortes* (1941) i u sažimajućem kasnom djelu *Grundkurs des Glaubens* (1976).« ¹⁷ U duhovno–idejnu pozadinu teologije Karla Rahnera Coreth ubraja duhovnost sv. Ignacija Lojolskoga (1491–1556), osnivača isusovačkoga reda, zatim solidan skolastički filozofsko–teološki studij te naposljetku neznatan, nikako sadržajan, nego tek metodički utjecaj Martina Heideggera. ¹⁸ Uostalom, Rahnerov će odnos prema Heideggeru vrlo brzo prijeći u kritiku, koju je iznio u svome djelu *Hörer des Wortes* (1941), i koje se, prema Corethu, treba smatrati Rahnerovim filozofijskim stavom. ¹⁹

Na ovome mjestu, također i zbog Coretha samoga, valja spomenuti utjecaj belgijskoga isusovca Josepha Maréchala (1878–1944), koji je svojim djelom *Le point de départ de la Métaphysique*, osobito njegovim petim sveskom pod naslovom »Le

16 Usp. E. Coreth, Filozofijske osnove teologije Karla Rahnera, *Filozofska istraživanja* (55) 14 (1994) 4, 763–773. U tome je broju časopisa inače objavljeno više priloga o Karlu Rahneru iz pera njegovih eminentnih poznavatelja: R. Brajičić, Smještanje Rahnerova transcendentaliteta u skolastički okvir; K. Lehmann, Rahnerova oporuka Crkvi; R. Siebenrock, Isusa voljeti — Isusa slijediti — u Isusa Krista vjerovati te B. J. Hilberath, O značenju Karla Rahera za suvremenu teologiju.

17 E. Coreth, Filozofijske osnove teologije Karla Rahnera, *Filozofska istraživanja* (55) 14 (1994) 4, 763.

18 Coreth doslovno kaže: »Rahner je u svojim temeljnim uvjerenjima bio duhovno već toliko formiran da sadržajno nije mogao puno preuzeti od Heideggera. Kod njega je sigurno naknadno djelovalo mnogo toga: tako naročito strogost pitanja o bitku i prilikom tumačenja bitka kod Akvinskog ili pojam egzistencijala kao bivstvene odredbe ljudske egzistencije, kod Rahnera kasnije kao 'nadaravni egzistencijal', i bitna povijesnost čovjekova tubitka, kod Rahnera upućenost na povijest kao mjesto moguće Objave Boga i povijesti kao povijesti spasenja. Ti se aspekti svode i na Heideggerov poticaj, ali se kod Rahnera — protivno Heideggeru — izričito prevode u ono teologijsko, tj. prenose u jedan drugi horizont razumijevanja. [E. Coreth, Filozofijske osnove teologije Karla Rahnera, *Filozofska istraživanja* (55) 14 (1994) 4, 766–767].

19 E. Coreth, Filozofijske osnove teologije Karla Rahnera, *Filozofska istraživanja* (55) 14 (1994) 4, 768.

thomisme devant la philosophie critique«, izvršio odlučujući utjecaj na Rahnera već za vrijeme njegova filozofskoga studija, pa ga je stoga Rahner i nazivao svojim »crkvenim ocem«. Bilo je to »prevladavanje Kanta putem Kanta«. »U strogo transcendentnoj analizi on pokazuje apriornu otvorenost mišljenja za bitak u dinamičkom poretku prema apsolutnom bitku. Postavka ili polazišna točka (point de départ) jest bezuvjetni zahtjev za važenjem suda, kao istinitog potvrđenoga iskaza (affirmation absolue), u čemu se uvijek već potvrđuje apsolutni bitak. To je utemeljeno u finalnom odnosu izvršenja iskaza spram apsolutnog 'bitka samog'. Maréchal otuda nastoji razviti osnove metafizike u smislu Tome Akvinskog. To je bio prijelom, gotovo prevrat mišljenja, koji je istodobno omogućio pristup novijoj filozofiji i koji je postigao novu razinu dijaloga metafizičkoga mišljenja s novijim transcendentno-filozofijskim mišljenjem od Kanta i idealizma.«²⁰ I Coreth ova-ko sažimlje Rahnerovo uvjerenje: »On je bio uvjeren u to da su u takovrsnoj transcendentnoj refleksiji pokazivi apriorna otvorenost ljudskoga duha za bitak, metafizička dimenzija čovječjega tubitka i njegova izvorno dinamička uređenost prema apsolutnom bitku Boga.«²¹ Ova je postavka doživjela odbijanja, ali i prihvaćanja. Na njemačkom govornom području prihvatili su je još Rahnerov redovnički subrat i kolega-doktorant u Freiburgu J. B. Lotz,²² naravno i Coreth, te njihovi učenici. Taj je pravac uskoro postao »novom isusovačkom filozofijom«, a danas se o njoj govori kao o »njemačkoj Maréchal-školi«.²³

Coreth o čovjeku i Bogu

Coreth je na zamolbu glavnoga urednika časopisa *Obnovljeni život* napisao dva članka. Prvi je objavljen godine 1998, a nosi naslov »Smisao čovjekove slobode«²⁴. Taj će članak sljedeće godine biti objavljen i u međunarodnom časopisu Filozofskoga fakulteta Družbe Isusove *Disputatio philosophica* na jezičnom originalu, pod naslovom »Die Freiheit des Menschen«²⁵. Drugi će članak u časopisu *Obnov-*

20 E. Coreth, Filozofijske osnove teologije Karla Rahnera, *Filozofska istraživanja* (55) 14 (1994) 4, 765.

21 E. Coreth, Filozofijske osnove teologije Karla Rahnera, *Filozofska istraživanja* (55) 14 (1994) 4, 765.

22 O J. B. Lotzu izvrstan je članak napisao njegov učenik i mladi kolega-predavač na isusovačkoj Hochschule für Philosophie u Münchenu Gerd Haeffner: Johannes B. Lotz als Mensch und Philosoph. Verwurzelung und Weitung, *Stimmen der Zeit* 3 (2004) 171–182.

23 O tome Corethov učenik te kasniji kolega-profesor Otto Muck, *Die transzendentalae Methode in der scholastischen Philosophie der Gegenwart*, Innsbruck 1964; isti, Die deutschsprachige Maréchal-Schule — transzendentalphilosophie als Metaphysik: J. B. Lotz, K. Rahner, W. Brugger, E. Coreth u. a, in: *Christliche Philosophie*, Bd. 2 (Anm. 8), 590–622; D. Renić, Utemeljenje metafizike transcendentnom metodom Maréchalove škole, *Obnovljeni život* (60) 3 (2005) 255–269.

24 Usp. E. Coreth, Smisao čovjekove slobode, *Obnovljeni život* (53) 4 (1998) 391–402.

25 Usp. E. Coreth, Die Freiheit des Menschen, *Disputatio philosophica. International Journal on Philosophy and Religion*, 1 (1999) 101–111.

ljenu život izići 2001. godine pod naslovom »Od temelja bitka do živoga Boga«. ²⁶ U oba priloga čitatelji su se mogli uvjeriti u preglednost, jednostavnost, limpidnost i razumljivost Corethove misli. I sam je svojim studentima, osobito doktorantima, često ukazivao na potrebu jasnoga i jednostavnoga izraza, kako bi čitatelji, pa i oni koji su manje instruirani u filozofiji, mogli stvar razumjeti. Filozofija za Coretha nikada nije bila puki »larpurlartizam«, već umska djelatnost koja otkriva pravo životno usmjerenje i osmišljenje.

O čemu je riječ u prvome članku koji, kako rekosmo, nosi naslov »Smisao čovjekove slobode«? Valja spomenuti da je u njemu Coreth sažeo glavne misli koje je opširnije razvio u svom djelu o slobodi, pod naslovom *Vom Sinn der Freiheit* ²⁷, ali i u svome sustavnom antropološkom djelu *Was ist der Mensch?* ²⁸ Coreth već svojim uvodnim mislima upozorava na modernost, važnost, pa i dramatičnost teme. »Riječ sloboda osnovni je pojam kojim se izriče čovjekovo samorazumijevanje. Sloboda je postala temeljnim zahtjevom čovjekovog života i života dostojna čovjeka. Težnja za slobodom i borba za nju pokreću i mijenjaju svijet. No, što znači sloboda u čovjeka? Taj pojam nije jednoznačan. Razumije ga se i upotrebljava vrlo različito.« ²⁹ Nakon svojevrzne »captatio benevolentiae« Coreth će manicom klasičnoga skolastičkog autora i vrsnoga pedagoga zaviriti u povijest filozofske misli te iznijeti na vidjelo vrlo zanimljive vidike shvaćanja slobode u grčkoj, kršćanskoj i novovjekovoj misli, te tako pripremiti odgovor na pitanje o biti čovjekove slobode.

U trećemu dijelu ovoga članka čitatelji su se mogli upoznati i s izvornim Corethovim pojmom tzv. »temeljne slobode« (nj. Grundfreiheit), »budući da ona prethodi svakoj izričito izvršavanoj slobodi htijenja i djelovanja, i subjektivnoj i objektivnoj slobodi te iz temelja određuje cjelokupni čovjekov život i ponašanje«. ³⁰ Temeljna sloboda kao »posredovana neposrednost« je zapravo samo druga riječ za duhovnost čovjekova bitka, koja kao takva ne uvjetuje samo slobodu htijenja ili odabira nego i svaki spoznajni čin. Temeljna sloboda je dakle uvjet mogućnosti za svaki čovjekov duhovni čin. Ideju o ovoj značajnoj čovjekovoj vlastitosti, koja je u različitim varijacijama prisutna i među autorima suvremene filozofske antropologije, primjerice u M. Schelera i H. Plessnera, ali se isto tako i pod sadržajnim vidikom može naći i u klasičnih autora poput Aristotela, Tome, Hegela i drugih, razvio je Coreth na opširniji način u nekim svojim sustavnim djelima. ³¹

Koji je odgovor na pitanje o biti čovjekove slobode? Čemu ona, spašena od različitih determinizama, zapravo služi? Prema našem autoru, sloboda služi samoostvarenju čovjeka, koje pak svoj vrhunac dostiže u samozaboravnoj, dobrohotnoj ljubavi prema drugome, u onome što se izriče klasičnom sintagmom »amor

26 Usp. E. Coreth, *Od temelja bitka do života Boga*, *Obnovljeni život* (56) 4 (2001) 411–422.

27 Usp. E. Coreth, *Vom Sinn der Freiheit*, Innsbruck, 1985.

28 Usp. E. Coreth, *Was ist der Mensch?*, Innsbruck, 41984.

29 E. Coreth, *Smisao čovjekove slobode*, *Obnovljeni život* (53) 4 (1998) 392.

30 E. Coreth, *Smisao čovjekove slobode*, *Obnovljeni život* (53) 4 (1998) 399.

31 Usp. E. Coreth, *Was ist der Mensch?*, Innsbruck 1986, 89–90; *Grundriss der Metaphysik*, Innsbruck 1994, 186–190.

benevolentiae«. »Što više sami sebe nadilazimo i napuštamo, to više pronalazimo i ostvarujemo sami sebe.«³² Na samome kraju članka Coreth oslobađa čitatelja iz nekih protivnosti, tj. shvaćanja slobode kao odluke »između dobra i zla, dobra i dobra, dobroga i boljega ili najboljega«, te ga upućuje da čini »ono što je upravo u određeno vrijeme konkretno najbolje moguće«³³, a što se pak kršćanski naziva »slobodom djece Božje«, koja djeluje u skladu s poticajima Duha.³⁴ Čitatelji su ovim pregnantnim tekstom o slobodi dobili izvrstan uvid u inače tešku i složenu problematiku koja pripada području sustavne filozofske discipline o čovjeku, tj. filozofskoj antropologiji.

Koje su glavne misli drugoga priloga iz *Obnovljenoga života*, koji, kako rekosmo, nosi naslov »Od temelja bitka do živoga Boga«? Čitateljima je korisno svratiti pozornost na to da je ovaj Corethov članak zapravo skraćeni prikaz njegova posljednjega velikog i sustavnog filozofskog djela od 300 stranica, pod naslovom *Gott im philosophischen Denken*³⁵. Coreth je već za svoju »skraćenu metafiziku« (*Grudriss der Metaphysik*, 1994) rekao da je to posljednje njegovo djelo, ali ipak nije mogao odoljeti izazovu sustavnog prikaza problematike o Bogu, o kojemu je on kao svećenik inače tako zanosno, nerijetko vidno potresen Njegovom tajnom, znao govoriti!

Na samome početku članaka Coreth optužuje filozofiju da u ovom našem vremenu o Bogu šuti, što onda u svijetu zahvaćenom pukim tehničkim razvitkom i ekonomskim napretkom te praktičnim materijalizmom rađa posvemašnjom krizom, osobito na području vjere i morala. Autor se retorički pita: »Nije li to povezano sa zaboravom Boga u našem vremenu? Zaborav Boga je temeljni problem sadašnjeg svijeta, ali ne kao neki nadmoćni usud nego kao izazov razumu i slobodi, ali također i odgovornosti filozofskog mišljenja.«³⁶ U ovome članku Coreth zastupa — premda religija prethodi filozofiji — uzajamnu upućenost filozofije i religije: »Ako vjera hoće biti intelektualno odgovorna, ona je upućena na filozofsku refleksiju; ona ima kritičko–razlučujuću funkciju s obzirom na religijska učenja i kultske forme. Ali i obratno: nad svim filozofijskim iskazima o Bogu treba postaviti pitanje misle li i dostižu ono što religiozna vjera pod Bogom razumije i kao Boga časti.«³⁷

Autor potom prema sustavnoj skolastičkoj metodi prati razvitak ideje o Bogu kroz povijest mišljenja, ističući jedinstvo pratemelja, odnosno »jednost« temelja: »Kada filozofsko mišljenje teži za onim najvišim, tada uvijek samo za jednim koje prethodi svakom mnoštvu. Nema u povijesti mišljenja filozofskog ekvivalenta politeizmu religijskoga predočavanja. Bilo da se vjeruje u Boga ili ne, riječ je uvijek o jednom bogu koji je sam pratemelj svega bitka i zbivanja — i drugačije ga se

32 E. Coreth, Smisao čovjekove slobode, *Obnovljeni život* (53) 4 (1998) 400.

33 E. Coreth, Smisao čovjekove slobode, *Obnovljeni život* (53) 4 (1998) 401.

34 E. Coreth, Smisao čovjekove slobode, *Obnovljeni život* (53) 4 (1998) 401.

35 Usp. E. Coreth, *Gott im philosophischen Denken*, Stuttgart, 2001.

36 E. Coreth, Od temelja bitka do živoga Boga, *Obnovljeni život* (56) 4 (2001) 412.

37 E. Coreth, Od temelja bitka do živoga Boga, *Obnovljeni život* (56) 4 (2001) 413.

uopće i ne može misliti.«³⁸ U drugom će dijelu Coreth na temelju povijesno–filozofskih referencija insistirati na Božjoj tajni, te s time u svezi objasniti i značenje »negativne teologije« i napokon uputiti na mogućnost analognih iskaza o Bogu. Na kraju je priloga autor uputio na nužan odnos posredovanosti između teoretske spoznaje i vjerovanja i praktičnoga djelovanja, dakle na temu koju je inače razvio u svojim antropološkim spisima, a kojom je želio samo ukazati na jedinstvo čovjeka: jedan je te isti čovjek koji misli i spoznaje i koji praktično djeluje. Teoretsko i praktično djelovanje jednako bitno pripadaju čovjekovu biću, te ih stoga valja promatrati u posredovanom odnosu.³⁹ Ovako govori Coreth: »Spoznaja ima u čitavom ljudskom sebeizvršenju (Selbstvollzug) bitno posredujuću funkciju prema slobodnom djelovanju i vladanju. Teoretsko treba postati praktično i praktično teoretsko: oboje čine jedinstvo. Kao što razumski uvid treba voditi život i slobodno djelovanje, tako i iz praktičnog životnog iskustva izrastaju i dozrijevaju dublji uvidi. To na poseban način vrijedi za vjeru u Boga. Ona nije samo stvar čisto teoretskog znanja nego čitavog ljudskog iskustva života iz vjere. Što je zaista Bog i što on znači za mene i za smisao moga života — također i za svijet i povijest — može mi samo onda sinuti i postati uvjerljivo iskustvo ako se Apsolutno uistinu apsolutno stavi na prvo mjesto, to jest ako se u vlastitom životu Boga prizna, časti i iz njega živi. Tada može posredovanje mišljenja i vjere voditi u neposrednost osobnog odnosa s Bogom, života u Bogu, u sigurnost svemoćne ljubavi Oca koju nam je posvjedočio njegov Sin Isus Krist. Tek u tome, iako u neshvatljivoj Tajni Božjoj, možemo sluteći iskusiti tko je taj Bog na kojeg smo usmjereni i upućeni, u kojeg vjerujemo i u kojeg se smijemo pouzdati — puno više nego o njemu zna samo filozofijsko mišljenje.«⁴⁰

U oba ova priloga objavljena u časopisu *Obnovljeni život* u pozadini filozofske spekulacije djeluje dobra stara skolastička metoda, koja točno definira pojmove, zavrjuje u povijest filozofske misli i donosi rješenja.

Coreth i oživljavanje metafizike u 20. stoljeću

Coreth je — kao što je bilo spomenuto — također napisao i jedan članak za međunarodni časopis *Disputatio philosophica. International Journal on Philosophy and Religion*, koji izdaje Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu. Naslov priloga glasi »Thomas und das Problem der Metaphysik« (Toma i problem metafizike).⁴¹ U uvodnoj točki Coreth doziva u pamet navodnu postmetafizičnost vreme-

38 E. Coreth, Od temelja bitka do živoga Boga, *Obnovljeni život* (56) 4 (2001) 414.

39 Usporedi primjerice E. Coreth, *Was ist der Mensch? Grundzüge einer philosophischen Anthropologie*, Innsbruck 1986, 99–109.

40 E. Coreth, Od temelja bitka do živoga Boga, *Obnovljeni život* (56) 4 (2001) 421.

41 E. Coreth, Thomas und das Problem der Metaphysik, *Disputatio philosophica. International Journal on Philosophy and Religion*, 1/2000, 57–70. Članak je objavljen i u prijevodu u prigodnom zborniku: Usp. E. Coreth, Toma Akvinski i problem metafizike, u: A. Gavrić (priredio), *Ljubav prema istini*. Zbornik u čast Tome Vereša O. P. prigodom 70. rođendana i 50 godina redovničkih zavjeta, Zagreb, 2000, str. 85–97. Ovdje se držimo teksta u njemačkom originalu iz spomenutog časopisa.

na, zatim vrlo proizvoljnu uporabu ovoga termina; potom ukazuje na činjenicu da znanosti ipak nailaze na neka temeljna pitanja na koja same ne mogu odgovoriti, te napokon primjećuje da nedostaje mogućnost orijentacijskog pogleda na svijet, koji se sve više mijenja napretkom znanosti i tehnike. Time autor ukazuje na nužnost metafizike kao znanosti.

Središnji dio Corethova članka je zapravo druga točka, koja nosi naslov »Metaphysik als Seins-Philosophie bei Thomas«, a služi kao orijentir za metafizičke prosudbe iznesene u trećoj točki, naslovljenoj »Seinsverlust des Denkens«, u kojoj se uspostavlja dijagnoza zaborava metafizike kao filozofije bitka u kasnoj skolastici i novijoj filozofiji, s posebnim osvrtom na Kanta, klasični njemački idealizam, čije je proboje prema bitku zaustavila Hegelova svemoć. Na pozadini te druge točke prosuđuju se noviji pokušaji konstrukcije metafizike bitka, počevši naravno od nezaobilaznoga Heideggera. Coreth ponovno ističe veliku ulogu belgijskoga isusovca J. Maréchala i njegova transcendentalnog obrata, kojim se iznova nastojala konstruirati metafizika u smislu Tome Akvinskoga, a taj je pak pokušaj pronašao pobornike kako na francuskom, tako i na njemačkom govornom području, dok je sličan pokušaj, relativno neovisno i od Maréchala i od Heideggera, poduzeo i kanadski isusovac B. Lonergan (1904–1984).⁴²

Za nas je ovdje važno da Coreth ubraja i samoga sebe u tu struju ponovnoga oživljavanja metafizike bitka: »Jednom ovakvom nastojanju također sam se i ja nekoć priključio na pozadini studija Kanta, osobito njemačkoga idealizma, Heideggera i drugih, te sam pokušao iznova metodički utemeljiti metafiziku u smislu njezine klasične tradicije te je sustavno razložiti u temeljnim linijama.«⁴³ U bilješci broj 13. Coreth nabraja i svoja djela u kojima je to učinio, a to su poglavito *Metaphysik. Eine methodisch-systematische Grundlegung* (Innsbruck, 1961. i 1980) te *Grundriss der Metaphysik* (Innsbruck 1994), koje je običavao nazivati i »moja skraćena metafizika«. U nastavku autor iznosi pet najvažnijih aspekata toga svog pokušaja, koje ovdje skraćujemo, a potom ukazujemo na njihovo sustavno razlaganje u autorovim djelima.

1. Metafizika nije apstraktan sustav, već se tiče čovjeka u cjelini. Tumačenje bitka je istodobno i samotumačenje čovjeka u njegovu duhovnom bitku. Čovjek naime živi, misli i djeluje iz izvornoga razumijevanja bitka. Taj se pak odnos valja tematizirati u transcendentnoj refleksiji i eksplikaciji.
2. Ishodišna točka (Ansatz) ovoga poduhvata je mogućnost pitanja (Fragen), čiju je početnu inspiraciju Coreth pronašao u M. Heideggera i K. Rahnera, ali ju je kasnije sam metodološki utemeljio. Pitanje naime otvara pristup bezuvjetnom horizontu važenja (Geltungshorizont), koji se može označiti kao horizont bitka (Seinshorizont);

42 Usp. D. Renić, Lonerganov kritički realizam u neoskolastičkom kontekstu, *Obnovljeni život* (62) 1 (2007) 21–39.

43 E. Coreth, Thomas und das Problem der Metaphysik, *Disputatio philosophica. International Journal on Philosophy and Religion*, 1/2000, 68.

3. Biće, kao temeljni pojam metafizike, za Coretha nije puka apstrakcija, već ga on razumije na operativan način, izvodeći ga iz realnog izvršenja čina (Aktvollzug): kao ono o čemu pitamo (što je to?), što spoznajemo (da to jest i kako jest), što stoga potvrđujemo kao istinito (to jest tako!). Biće je prema tome ono o čemu se pita (das Erfragbare), što se spoznaje (das Erkennbare) i ono o čemu se izriče tvrdnja (Bejahbare) a sve to, budući da pitanje nema granice, u sveobuhvatnom smislu: široko kao i bitak.
4. Pitanje, kao ishodišna točka metafizičke zgrade, pokazuje svoju vrijednost i time što jasno tumači dinamični aspekt spoznaje i težnje. Pitati se može naprosto o svemu te preko svih granica. Polazeći stoga otuda, otvara se bezuvjetni i bezgranični horizont koji se može označiti kao horizont bitka, u kojemu se pak biće može protumačiti kao jedno, istinito, dobro, te ga razložiti u njegovim temeljnim strukturama i zakonitostima. Coreth kaže da mu je bilo bitnije ukazati na horizont bitka koji duhu stoji otvorenim, nego utemeljiti metafiziku jednom diferenciranom teorijom spoznaje, budući da je naša spoznaja naprosto duhovna spoznaja, vođena izvršavanjem znanjem o bitku.
5. U svom cjelokupnom metafizičkom pokušaju Corethu je osobito bilo na srcu, u čemu je pak poticaj pronašao u Heideggera i u čitavoj filozofiji egzistencije, a osobito u Rahnera, da tu nije riječ samo o teoretskoj spoznaji, nego o čitavom i živom čovjeku, također u njegovoj težnji, htijenju i djelovanju; da je riječ o temelju i smislu njegova tubitka, dakle o transcendentnoj dimenziji njegova bića, koje svoj cilj i svoje ispunjenje može naći jedino u apsolutnom »bitku samom«. ⁴⁴

Coreth je ova polazišta razvio u svojim djelima na više mjesta. Ovdje zbog preglednosti i jasnoće, a s ciljem pojašnjenja i nadopune gornjih pet točaka, uzimamo referencije samo iz njegova pregnantnog djela *Grundriss der Metaphysik*.

Ad 1. Nužnost se metafizike kao znanosti, ali i u njezinoj egzistencijalnoj važnosti, prema Corethu, nadaje iz principijelne nemogućnosti odgovora pojedinačnih znanosti na pitanja o biti i bivstvenoj dimenziji čovjeka, nemogućnosti utemeljenja čovjekovih vrijednosti i normi djelovanja, a pogotovo iz nemogućnosti pružanja odgovora na pitanje o smislu cjeline, na pitanje »odakle« (Woher) i »čemu« (Wozu) tubitka. ⁴⁵ Kompetenciju za ova pitanja pridržava si filozofija, odnosno metafizika, što će Coreth nastojati i u jednom povijesnom pregledu kasnije pokazati. Zbog važnosti same stvari donosimo i poduže sljedeće retke: »Iz pitanja o prvom temelju i posljednjem cilju cjelokupnosti nastaje *filozofija*. Ona posjeduje, ako ostane pri svojoj biti, 'egzistencijalnu želju (Anliegen)' da razotkrije čovjeku smisao njegova života, horizont njegova tubitka u cjelokupnoj zbilji. Ako se filozofija odrekne ove svoje namjere te se izgubi u sitničavim svadama oko izraza,

44 Usp. E. Coreth, Thomas und das Problem der Metaphysik, *Disputatio philosophica. International Journal on Philosophy and Religion*, 1/2000, 68–69.

45 Usp. E. Coreth, *Grundriss der Metaphysik*, Innsbruck, 1994, 15.

postaje bezvrijedna, jer je time i bespredmetna. Ali mi pitamo dalje. A svako pitanje, što i zašto nešto 'jest', jest već i jedno pitanje o bitku (Seinsfrage). Ono što je ustvari u pitanju sadržano jest bitak, ono po čemu biće jest. Budući da ovo pitanje obuhvaća sve što jest, obuhvaća i samoga pitaoca, te njega samoga stavlja u pitanje. Pitanje pak o bitku, koje je u svakom pitanju prisutno, postaviti izričito, razviti ga i — koliko je više moguće — na njega odgovoriti, jest zadaća onoga što se iz stare tradicije naziva *metafizika*. Filozofija je uvijek bila i ostaje, premda se to u današnjemu vremenu često zaboravlja ili poriče, iz svoje vlastite temeljne namjere, metafizika. Mnogi koji danas proglašuju metafiziku nadidenom te govore o postmetafizičkom vremenu, jedva znaju što to metafizika zapravo jest i što treba biti, pa i što ona danas može biti te ima polučiti.⁴⁶ I malo dalje: »Ako se metafizika ne razumije samo kao pojmovno–apstraktan konstrukt, nego ako se utemelji u navraćanju na mogućnosti sprovođenja čina čovjekova pitanja i znanja, tada ona zadobiva živo značenje za samorazumijevanje *čovjeka* u egzistencijalno–antropološkom smislu. Ona iznosi na vidjelo duhovnu bit čovjeka u njegovoj transcendentnoj naročitosti, koja se, nadilazeći ono neposredno, kreće u otvorenom horizontu bitka, te je stoga bitno upućena na apsolutni Bitak.«⁴⁷ Drugim riječima, potrebno je iznijeti na vidjelo, u prvi plan, odnosno tematizirati ono čovjekovo iskonsko suznanje o bitku, koje prati i omogućuje svaku njegovu objektu spoznaju.

Ad 2. et 3. Iz samoga propitivanja pitanja o njegovim uvjetima mogućnosti, koji na konstitutivni način ulaze u sam čin pitanja, pa ih se stoga naziva transcendentnima, Coreth će pokazati da su to neznanje i znanje, odnosno predznanje. Zašto 'neznanje'? Zato što znanje dokida pitanje! A zašto 'znanje' odnosno 'predznanje'? Zato što se o onome o čemu se pita ipak mora posjedovati neko znanje, jer u protivnom pitanje ne bi imalo smisla ni smjer, pa ne bi bilo ni moguće. Upravo ovaj pojam 'predznanje' (Vorwissen) je za Coretha značajan jer omogućuje pitanje. Riječ je o jednom implicitnom, netematskom znanju koje valja izričitom refleksijom učiniti eksplicitnim, izričitim, odnosno bolje rečeno: tematskim. Coreth pokazuje da je ovo predznanje konstitutivno prisutno na svim područjima na kojima se pitanje postavlja, a ne samo kod svakoga određenoga pojedinačnog pitanja, te stoga svako predznanje ima strukturu pretpojma (Vorgriff). »Na taj se način čisto predznanje pokazuje kao netematski zahvat (Ausgriff) prema daljnjem horizontu onoga što ja još ne znam, no o čemu mogu pitati, i time pretpostavljam da je jedan odgovor moguć, da je to znanju dohvatljivo.«⁴⁸ Pretpojam je dinamičkoga katartera i čiste apriorne strukture, omogućuje dohvaćanje daljnjih, još netematski spoznatih ali upitljivih te po sebi spoznatljivih sadržaja. Ovaj »Vorgriff« cilja preko granice svakoga mogućega empiričkog znanja na područje izvan svake granice. »Iz toga slijedi: Pitanje principijelno nema *nikakve* granice svoje mogućnosti; ono probija i nadilazi svaku moguću granicu. Ja mogu barem pitati o ovome i onome. No ako je pitanje uvjetovano i vođeno predznanjem, tada je čisto pred-

46 E. Coreth, *Grundriss der Metaphysik*, Innsbruck, 1994, 16.

47 E. Coreth, *Grundriss der Metaphysik*, Innsbruck, 1994, 26.

48 E. Coreth, *Grundriss der Metaphysik*, str. 51.

znanje pitanja principijelno neograničeno. Ako je ovo predznanje čisti pretpojam, tada je on otvoren za sve te zahvaća sve ono o čemu mogu pitati. Ako se nadalje ovaj 'Vorgriff' izvršava (vollzieht) u jednom apriornom horizontu, tada se horizont mogućega pitanja pokazuje bezgranično otvorenim, iznad svake moguće granice; ja mogu pitati o svemu.⁴⁹ Prema tome, pitanje i znanje, kao čovjekove umske sposobnosti, imaju jedno apriorno otvoreno područje svojega izvršenja, koje se može nazvati naprosto horizontom mišljenja. Prema čemu je naposljetku otvoren horizont pitanja? Drugim riječima, može li ga se sadržajno odrediti? Coreth tvrdi: budući da ja mogu pitati o svemu, horizont pitanja je bezgraničan, stoga je i područje odnosno horizont onoga o čemu se pita, naprosto bezgraničan. Coreth dalje analizira činjenicu pitanja kao težnje za znanjem, te dolazi do zanimljivih uvida. »Pitanje kao težnja za znanjem moguće je samo ukoliko se može očekivati odgovor, koji dokida pitanje u znanju, kroz znanje ispunjava. Iz toga kao pretpostavljeno slijedi da ono o čemu se može pitati (Fragbare) jest principijelno spoznatljivo (Wißbare), da je horizont onoga o čemu se pita također i horizont onoga što se može spoznati, tj. onoga što je intelektualnoj spoznaji principijelno dostupno (intelligibile). Kao što se horizont onoga o čemu se može pitati pokazao bezgraničnim, tako je također i horizont onoga što se može znati bezgraničan. Pitati mogu o svemu, stoga moram također, kao uvjet njegove mogućnosti, o svemu naprosto na neki način znati.«⁵⁰

Ad 4. Nakon ovih prethodnih promišljanja Coreth ulazi u središnje pojmove ontologije, odnosno metafizike. »Kad god o nečemu pitam, tada pitam je li ono i šta ono 'jest'. Ništa što naprosto jest, ne može se pitanju uskratiti; ništa od onoga o čemu se može pitati i što se može (na bilo koji način) spoznati ne stoji izvan horizonta pitanja je li to i šta to 'jest'. To pokazuje da se nešto zbog toga ne može staviti u pitanje ni o njemu imati znanje, jer je to tako ili drugačije sačinjeno (beschaffen), nego jedino time što to 'jest', da je to *biće* (Seiendes): nešto čemu bitak pridolazi (zukommt). Ovaj pojam bića (to on, ens) potvrdio se od *Aristotela* kao sveobuhvatni pojam, stoga kao temeljni pojam metafizike. Ja mogu o nečemu pitati samo ukoliko to 'jest'; ja mogu o nečemu znati samo ukoliko to 'jest'.«⁵¹ Ako to pokušamo reći klasičnom skolastičkom terminologijom, zvučalo bi ovako: ako je formalni objekt pitanja i znanja bivstvovanje, znači da je materijalni objekt čovjekove umske spoznaje horizont svega što naprosto bivstvuje.

Ad 5. Što razotkriva čovjekova principijelna mogućnost pitanja pod vidom bivstvovanja? Prije svega da čovjek ne može pitati posebice i pojedinačno o svemu jer bi to već zahtijevalo empirijsko predznanje. Očito je stoga da čovjek može pitati o onome po čemu se sva bića slažu, a to je naravno bitak, po kojemu su sva bića, svako na svoj način — što pak ovisi o biti, utemeljena. »Principijelno bezgranični

49 E. Coreth, *Grundriss der Metaphysik*, str. 52–53.

50 E. Coreth, *Grundriss der Metaphysik*, str. 57.

51 E. Coreth, *Grundriss der Metaphysik*, str. 57.

horizont, u kojemu pitamo i o kojemu pretpojmovno znamo, pokazuje se kao *horizont bitka*.⁵²

Coreth će u daljnjoj analizi pokazati da je bitak bezuvjetni te stoga neograničeni horizont važenja, na kraju krajeva bezuvjetno i bezgranično sâm. O tome će pak biti riječi u posljednjem, tj. sedmom poglavlju njegove »skraćene metafizike«, gdje govori o bitku samome (Sein selbst, ipsum esse).⁵³ Tako se nauka o bitku dovršava u nauci o Bogu. Taj je put obuhvaćao spekulaciju od mnoštva prema jedinstvu, od uvjetovanoga prema bezuvjetnom, od ograničenoga bića do apsolutnoga Bitka. Time je došla do izražaja činjenica da metodološki sproveden nauk o bitku jest zapravo nauk o Bogu!

Pri tome se Coreth, na temelju svojih razloženih uvida u knjizi, ne boji govoriti o dokazima za Božju opstojnost, diferencirajući naravno što znači dokaz, tj. oslobodivši prethodno ovaj izraz okova prirodoznanstvenoga dokaza kao jedino važećega. Dokazi za Božju egzistenciju nadaju se iz nužnosti bitka, potom iz temelja zbiljnosti te napokon iz usmjerenosti odnosno upućenosti ljudskoga duha na Božji bitak. Coreth se isto tako ne ustručava govoriti ni o Božjoj biti, o kojoj se mogu činiti analogni iskazi. Potom je tu riječ o Bogu kao osobi te napokon o čovjekovoj transcendenciji prema Bogu, koja na konstitutivni način pripada čovjeku kao ograničenom duhu, a svoju puninu dostiže u religioznom ponašanju. U tome su poglavlju dana i vrlo kvalificirana razgraničenja između filozofije i religije, koja vode iznad svih sukobljenosti prema međusobnoj upućenosti. Sve je to pridonijelo životnosti, »egzistencijalnosti« Corethove metafizike, do čega je uostalom Corethu kao vrsnom misliocu i izvrsnom pedagogu bilo jako stalo.

Zaključak

Zaključno možemo ustvrditi da je i u ovih nekoliko Corethovih članaka objavljenih u nas upoznat zapravo i čitav njegov filozofski sustav. Coreth se s pravom smješta u nezaobilazne neoskolastičke pokušaje zasnivanja metafizičke misli na europskom prostoru u 20. stoljeću. U tome je za njega bio presudan Maréchalov poticaj, ali i diskurs s Kantom, njemačkim idealizmom te Heideggerom. Njegova pak analiza pitanja predstavlja jedinstveni metafizički »Ansatz«. Već je rečeno da je Coreth preko svojih strogih formalnih uvida pružao i veoma vrijedne egzistencijalne sadržaje, značajne za životnu orijentaciju. U tom bi smislu prijevod njegova sustavnoga antropološkog djela *Was ist der Mensch?* bio od neprocjenjive važnosti, i to ne samo kao veoma pregledni udžbenik za naša crkvena filozofsko-teološka učilišta nego i kao vrijedno djelo za svekoliku filozofsku javnost.⁵⁴ A osim toga, u

52 E. Coreth, *Grundriss der Metaphysik*, str. 58.

53 Usp. E. Coreth, *Grundriss der Metaphysik*, str. 195–222.

54 Kao što je poznato, nedavno je na hrvatski preveden i veoma sustavni udžbenik za filozofsku antropologiju njemačkoga isusovca, profesora na Hochschule für Philosophie u Münchenu, Gerda

tom se djelu reflektira i čitav Corethov metafizički sustav, kojim uostalom on i utemeljuje filozofsku antropologiju kao posebnu metafiziku (*metaphysica specialis*).⁵⁵

METAPHYSICS OF THE HORIZON AS THE METAPHYSICS OF BEING

Reception of Emerich Coreth in Croatia

Ivan Šestak

Summary

It is the aim of this article to acquaint the Croatian philosophical community with the renowned philosopher Emerich Coreth (1919–2006) who died recently and who had been a man of importance in the cultural life of Austria. Aside from his academic activities he held the position of rector at the University of Innsbruck for two mandates. This essay strives to portray the etiology of Coreth's thought. Prompted by J. Maréchal as well as classical German idealism, Kant and Heidegger, Coreth developed the tenets of classical metaphysics, and these play a significant role in the illumination of topics dealing with philosophical anthropology. Also, the author has endeavoured to present the pillars of Coreth's thought by analyzing some of his articles that were published in Croatia, but has also expanded his analysis by adding material dealing with Coreth's well-known works.

Haeffnera (Usp. G. Haeffner, *Filozofska antropologija*, Naklada Breza, Biblioteka Homo absconditus, Zagreb, 2003). Ovo je izvrsno djelo, međutim, prema sudu i stranih stručnjaka, jednostavno preteško za studente. Usporedi recenziju spomenutoga udžbenika: I. Šestak, G. Haeffner, *Filozofska antropologija*, *Obnovljeni život* (59) 2 (2004) 253–255.

⁵⁵ Na vrijednost Corethove antropologije u nas je upozorio: J. Oslić, »Transcendentalna–hermeneutička« antropologija Emericha Coretha, u: Ž. Pavić (urednik), *Hermeneutika i fenomenologija*, Zagreb, 2004, 137–162.